

1. ПОЛОЖЕНИЕ НА ЕЗИКА И ДИАЛЕКТИ

Екавски и иекавски

Сръбският език заедно с хърватския и бошняшкия¹ принадлежи към южния клон на славянските езици, в който се намират още словенският, македонският и българският. За основа на стандартния език в сръбски, хърватски и бошняшки е взет *щокавският* диалект, наречен така по въпросителното местоимение *što/šta*. Другите два диалекта, *чакавски* (където същото местоимение гласи *џа*) и *кайкавски* (местоимението *кај*), се говорят само на територията на Хърватска, но и там не са признати като стандартни.

1 В световната славистика, както и в Югославия след Втората световна война, беше обичаен терминът „сърбохърватски език“. Сръбският и хърватският се смятаха за негови варианти, а от седемдесетте години на миналия век започна да се говори за „босненско-херцеговски стандартноезиков изказ“. След войните, които в края на века доведоха до разпадането на Югославия, в новосъздадените държави се възприеха отделни национални наименования. Разликите между сръбския, хърватския и бошняшкия са, все пак, съвсем дребни (сравними с разликите между британския и американския английски), а взаимното разбиране е почти стопроцентно, така че в чисто лингвистичен аспект – за разлика от обществено-политическия – те могат да продължат да се смятат за варианти на един и същ език. В днешна Босна и Херцеговина е възприето официално названието „босненски език“, но сръбските лингвисти не го признават, защото е образувано от името „Босна“, с което претендира да се представи като държавен език, задължителен и за трите нации в тази държава. „Бошняшки“ пък се образува от съществителното „бошняци“, както се нарича народът, който преди беше наричан „мносюлмани“.

В рамките на щокавския диалект се различават два изговора на някогашния славянски звук „ят“ (ѣ в транскрипция на латиница: *ě*): *екавски* и *иекавски* (съществува и трети изговор, *икавски*, но с него няма да се занимаваме, тъй като е изключително регионален). На екавското *e* в думите, които съдържат „ят“ (напр. *děte* 'дете') съответства *ije* (*dijète*), съответно *je*, ако гласната е кратка (екавски *děca* 'деца', иекавски *djěca*). Пред някои звукове това *je* преминава в *i* (*hteo* 'искал' – иек. *htio*, *grejati* 'грея, топля' – иек. *grijati*), а може да се отрази и в промяна на предходната съгласна (*koleno* 'коляно' – *koljeno*, *negovati* 'полагам грижи, отглеждам' иек. *njegovati*).

По-голямата част от сърбите говорят екавски, а иекавски се говори в крайната югозападна част на Сърбия, в Черна Гора и Република Сръбска. В държавата Сърбия и Черна Гора и двата изговора са признати за стандартни, но не са еднакво разпространени по отношение на употребата им. Средствата за информация в Сърбия си служат почти изключително с екавския изговор, а в Черна Гора – с иекавския. А що се отнася до току-що споменатите разлики между *ije*, *je* и *i*, на човек, чийто роден изговор е екавският, му е много трудно да овладее иекавския изговор. Територията на иекавския изговор постепенно се е стеснявала през последните два века. Мнозина от значимите сръбски писатели от миналото, като се започне от Вук Караджич, са били иекавци, но днес огромното мнозинство от книгите се публикува на екавски.

В настоящата книга примерите ще се дават в екавска форма. По-добрите едноречни речници (каквито са, например, шесттомният речник на Матица сръбска и още незавършеният речник на Сръбската академия на науките и изкуствата) посочват, освен екавския, и иекавския вариант.